

Forhandlinger af grænsens rum

Hjemmet og Europa som grænseutopier og -dystopier i Warsan Shires “Home” og Athena Farrokhzads “Brev till Europa”

Siden den såkaldte flygtningekrise er grænsens betydning i politik og kultur blevet meget tydelig. Grænsens fornyede betydning viser sig i de europæiske nationers intensiverede fokus på forholdet mellem identitet og grænser. Flygtningekrisen skærpede den forandring af grænsens funktion, der havde fundet sted siden 1990'erne, hvor grænsen ifølge Étienne Balibar rykkede væk fra sin lokation ved territoriets kant for at blive til en udvidet og udstrakt rumlig zone, der influerer individer på et niveau, så de selv bliver til grænsesubjekter (Balibar, 217). Ifølge Julia Schulze Wessel rammer denne form for grænsesubjektivering særligt personer med et ikke-europæisk etnisk ophav, idet muligheden for eksklusion og deportation konstant er til stede i kraft af, at man bærer på grænsen (Wessel, 51). Det skaber en virkelighed, hvor “fellow citizens [...] may be re-purposed as virtual or de facto ‘foreigners’ – indeed, often as outright ‘enemies’ – within the space of the nation-state” (De Genova, 1580).

Jeg vil i denne artikel analysere to digte, der udfordrer dette nye grænseparadigme: “Home” (2015) af den somalisk-kenyansk-britiske digter Warsan Shire og “Brev till Europa” (2019) af den svensk-iranske digter og dramatiker Athena Farrokhzad. Digtene er skrevet ud fra en fælles erfaring af, at de tilhørsforhold og sikre rum, der tidligere stod som trygge og meningsfulde, har tabt mening i det nye grænseparadigme, når ens status kan ændre sig fra borger til ikke-borger. Digtene kan give indblik i, hvordan grænser producerer denne form for magt, men også muligheden for at tænke frigørelse på samme tid.

Med inddragelsen af begge digte og deres perspektiver på spørgsmål om både diskrimination og frigørelse er det artiklens ærinde at give indblik i, hvordan grænser kontinuerligt bygger og forandrer reglerne for det sociale og kulturelle rum, og hvordan kunst og æstetiske produkter kan være med til at genforhandle grænsens magt. Nærmere bestemt vil jeg undersøge, hvordan og på hvilke måder “hjemmet” og “Europa” etableres og fungerer som grænsekritiske figurer i digtene. Det vil jeg gøre ved at analysere “hjemmet” og “Europa” som kritiske utopiske *borderscapes*. Ved at trække på utopisk teori inspireret af Fredric Jameson, David M. Bell og Achil-

le Mbembe og på Chiara Brambillas og Johan Schimanskis *borderscape*-tænkning vil jeg vise, hvordan “hjemmet” og “Europa” konstrueres og anvendes som poetiske rum til at reflektere og diskutere de etiske og politiske implikationer ved det nye grænseparadigme for de såkaldte grænsesubjekter. Derudover vil jeg undersøge, hvordan “hjemmet” og “Europa” bliver udgangspunkt for at reflektere over muligheden for at tænke nye fællesskaber hinsides det nye grænseparadigme.

Jeg introducerer først kort til nogle af artiklens teoretiske nøglebegreber. Herefter analyserer jeg “Brev till Europa” med fokus på, hvordan digterjeget konstitueres som en utopisk stemme, der forsøger at afdække og redde Europa ved at redde glemte historier og historiske stemmer. Herefter analyserer jeg “Home” med udgangspunkt i forståelsen af mobilitet og stasis som utopiske og dystopiske bevægelser i digtet. Afslutningsvis diskuterer jeg forskelle og ligheder mellem de to former for kritik for at forstå, hvordan digtene forsøger at give en mere nuanceret forståelse af grænsen som ikke blot en statisk linje, men som noget, der former det sociale liv i sig selv. Gennem analysen af de to digte viser jeg, at “hjemmet” og “Europa” konstrueres som to utopiske borderscapes, hvorfra digtene diskuterer grænsens vold i det nye grænseparadigme og udfordrer mainstreamforståelser af grænsens nødvendighed. I “Brev till Europa” kritiserer Farrokhzad grænser med udgangspunkt i et kritisk historisk arbejde med Europa som tidligere kolonimagt, og hun forsøger at indsætte historiske revolutionære i en samtidig diskurs for på den måde at skabe en ny bevidsthed om Europas grænsehistorie og -fremtid. Grænsekritikken i “Home” kommer til udtryk ved Shires brug af “hjemmet” til på en gang at reflektere over “hjem” som et frigørende fællesskab og over den sproglige og diskriminerende retoriske vold, der er knyttet til en ide om hjem og hjemland.

Utopiske borderscapes som grænsekritik

Forfatterne til *A World Anthology of Border Poetry: Blurred & Political* opsummerer i indledningen, at grænsepoesiens kritiske potentiale er kendetegnet ved den måde, hvorved poesiens leg med sprog udfordrer vores ontologiske, epistemologiske og semantiske forhold til grænser og nedbryder etablerede sandheder. Den kan krydse sprogets grænser og skabe nye betydninger af, hvad grænser er og kan være (Sardziska og Brunet Jailly, 70-71). “Home” og “Brev till Europa” udfører også denne grundlæggende udfordring af grænsen, men ved at læse dem gennem begreberne utopi og borderscape vil jeg udfolde, hvordan de mere konkret udfører en poetisk grænsekritik.

Jeg forstår borderscape-begrebet i forlængelse af Chiara Brambilla, der anvender det til at genfortolke grænser som spatio-temporale netværk af menneskelig aktivitet, der ikke blot reproducerer suveræn magt, men også producerer steder, hvor alternative subjektformer og fællesskabsformer kan opstå (2020, 5). I den forståelse af grænsen inkluderer Brambilla forestillingsevne og æstetisk arbejde, der gør grænser til “sites of multiple tensions between hegemonic and counter-hegemonic imaginaries” (2015, 114), hvor æstetisk produktion kan være med til at forme og udfordre den måde, hvorpå grænser materialiserer sig i verden (ibid.). Jeg indtager begrebet om utopi for at forstå den konkrete rolle, litteratur og litterære spatialiseringer spiller i digtenes kritiske gestus. Jeg forstår i forlængelse af Fred-

ric Jameson utopien som en “imaginary enclave within real social space” (s. 15), der har til formål at skabe en negation af eksisterende forestillinger om det “gode” samfund (s. 12), og som samtidig diskuterer løsninger og problemer i det sociale rum (s. 14). Jeg udbygger Jamesons beskrivelse af utopiens funktion med David M. Bells re-konceptualisering af utopien som “a place (re)produced by and which (re)produces particular understandings of the ‘good’ and ‘no’” (s. 6). Det betyder, at jeg forstår utopien som en måde at skabe et rum, virkeligt eller fiktivt, hvorfra man kan undersøge dette rums negative (undertrykkende) og positive (frigørende) elementer. Med kombinationen af de to analytiske begreber har jeg forsøgt at lægge en grundtone for analysen, ikke at lave en omfattende teori. Hvert digt skaber og udforsker deres rum forskelligt, som det vil vise sig.

Et bibliotek fuld af tårer: jeget som melankolsk, besat, utopisk figur

I første omgang vil jeg foretage en læsning af “Brev till Europa” med henblik på at vise, hvordan Farrokhzad bruger Europa som et poetisk rum til at danne en utopisk europæisk kontra-temporalitet skabt af glemte stemmer fra historien. Analysen vil tage udgangspunkt i tre tekstuddrag, der udforsker brugen af historiske nedslag og kontrahistoriske forestillinger som kritik. I den første del analyserer jeg digtets “jeg” som en utopisk figur, og efterfølgende vil jeg analysere brugen af kontrafaktisk historieskrivning som en utopisk strategi.

Første strofe af “Brev till Europa” lyder sådan:

“ Europa, jag har gett dig allt och nu är jag inget.
 Europa, tvåhundra sextio euro och sjuttio sex cent, januari 2018.
 Jag står inte ut med mig själv.
 Europa, när ska du sluta kriga mot mänskligheten?
 Dra åt helvete med ditt Jesuskomplex.
 Jag mår inte bra, stör mig inte.
 Jag tänker inte skriva min dikt förrän jag är på humör.
 Europa, när ska du pensionera dig?
 När ska du ta av dig dina kläder?
 När skal du betrakta dig själv genom graven?
 När ska du bli värdig dina miljoner gästarbetare?
 Europa, varför är dina bibliotek fulla av tårar? (s. 8)

“Brev till Europa” er udformet som en apostrofe til Europa, idet hver strofe i digtet, og enkelte verselinjer i stroferne, begynder med en tiltale af “Europa”, vel at mærke et Europa, der konstant konstrueres og negeres af jeget. Digtet er skrevet over Allen Ginsburgs digt “America” fra 1956, hvor den underlæggende krise er atomprøvesprængninger og koldkrigsrædsel. I Farrokhzads digt er den igangværende krise, den såkaldte krig mod menneskeheden, den europæiske grænsepolitik og dens konsekvenser for mennesker, der flygter eller migrerer. Januar 2018 refererer til en måned med mange dødsfald i Middelhavet blandt migranter på vej mod Europa. I den intertekstuelle manøvre påpeger Farrokhzad, hvordan den grundlæggende

præmis for digtet er historieskrivning og historiepolitik. Ved at koble de to historiske begivenheder – både digtene som begivenheder og de konkrete historiske nedslag – skaber hun en konstellation, hvor fortiden oplyser nutiden. Den historiske bevægelse, som Farrokhzad optegner, er imidlertid ikke en lige linje fra fortiden til nutiden, men en brug af fortiden til at belyse nutidens krise. Forskydningen i den historiske temporalitet, som kendetegner digtet, ses i en direkte sidestilling af “America” og “Brev till Europa”: Hvor “America” slutter med verset “America I’m putting my queer shoulder to the wheel”, slutter “Brev till Europa” med verset “Europa, min queera axel har gått ur led” (s. 18). Hvor Ginsburgs jeg ender med at indgå i en eller anden form for samarbejde i sit ellers kritiske digt, er jegets skulder i “Brev till Europa” gået af led – jeget er blevet fortabt og ødelagt i dets forhold til Europa. Men det er netop udvekslingen mellem jeget og Europa, der er katalysator for digtets kritiske gestus.

Allerede i den første strofe konstruerer Farrokhzad Europa som digtets symboliske grænse. Konstruktionen af udsagnet “Europa” efterfulgt af et komma skaber et forhold mellem digterjeget og Europafiguren, hvor Europa sætter horisonten for jegets ytringer. Det Europa, der optræder i digtet, er imidlertid ikke bare et neutralt Europa, men formes i udveksling med jeget. Dette forhold bliver understreget i første vers: Jeget yrer, at det har givet alt til Europa, men at Europa har taget det hele. Dette efterlader jeget et sted, hvor det “står inte ut med mig själv”. Europa fremstår altså som en identitetsmarkør, der har tømt jeget for mening. Europa er et sted, der ikke længere tilbyder jeget en tryghed, men dette tab af mening, der skaber et afmægtigt og melankolsk digterjeg, ansporer samtidig jeget til at redde det, som Europa har taget fra det. Som det lyder i sidste vers af digtet: “Europa, jag vägrar ge upp min besatthet” (s. 18). Digtets jeg er formet af tab, men også af en vilje til ikke at opgive besættelsen. Det bliver en katalysator for digtet i sin helhed, idet denne udsigelsesposition markerer dets utopiske impuls. Jeget mimer en kritisk melankolsk position, der er formet af tabets transformative effekt (Traverso, 20). Jeget er formet af en melankoli, der ikke sørger over tabte utopier, men forsøger at gentænke “a revolutionary project in a nonrevolutionary age” (ibid.).

Jegets fortabte og besatte udgangspunkt er afsæt for den tirade af vrede spørgsmål og postulater, som digtet er formet af. Forholdet mellem digtets jeg og figuren Europa tegner det rum, der skaber muligheden for at reflektere over, at ideen om Europa aldrig er neutral, at Europa er en historisk konstruktion, der er skabt gennem nogle historiske, ofte voldelige, begivenheder. Som jeget udtrykker det i det allerede citerede vers: “Europas biblioteker er fyldt med tårer”, og det er så at sige det arkiv, som “Brev till Europa” forsøger at afdække og gentænke gennem jegets besatte, vilde og melankolske kritik. For at forstå og kritisere Europa må man forstå, at ideen om Europa er formet af historier og modhistorier. Men hvordan kommer denne form for erindringspolitik mere konkret til udtryk i digtet?

Husker du? Apostrofe, anafor, anklage

Digtets erindringspolitik og erindringspolitiske form er gennemgående i hele digtet, men her i fjortende strofe kommer sammenblandingen af det verdenshistoriske og den personlige erindring tydeligt til udtryk:

“ Europa, hur många gånger vi än kallar London för
 Mellanvästern och USA för Fjärran västern betar du dig
 som om det är kung Leopolds glansdagar.
 Europa, när har den vite mannen uppfyllt sin börda?
 Jag har fortfarande inte berättat vad du gjorde med våra
 föräldrar på nittioalet.
 Jag har inte förklarat varför jag har laserpennor i
 handväskan.
 Minns du de vita händerna på kavajslagen?
 Minns du de som skålade på Madrids krogar när Pinochet
 fick en hjärtattack?
 Minns du de som slet sitt hår när Milosevic dog i en
 fängelsecell?
 Minns du de som dansade på Londons gator när Thatcher
 fick en stroke?
 Minns du mormors bensinblå slöja?
 Minns du mig med flåtor i håret? (s. 15-16)

Strofen begynder med en apostrofisk påkaldelse af Europa. Ifølge Jonathan Culler er det apostrofiske et grundlæggende element i de lyriske former, og i modsætning til fiktionens udstrakte narrative temporalitet skaber apostrofen i lyrikken en følelse af radikalt *nu*:

“ The bold wager of poetic apostrophe is that the lyric can displace a time of narrative, of past events reported, and place us in the continuing present of apostrophic address, the “now” in which, for readers, a poetic event can repeatedly occur. Fiction is about what happened next; lyric is about what happens now. (s. 226)

Det påkaldte træder frem i et moment af ren udsigelse, tømt for kontekst. Farrokhad modarbejder den eksisterende, dominerende fortælling om Europa ved at lade Europa fremtræde på denne måde i det apostrofiske nu. Hun åbner for, at Europa kan fyldes med ny betydning. Den apostrofiske form betyder, at Europa afgrænser hver sætning og styrer hvert udsagn – enten affirmativt eller negativt. Ved at påkalde Europa i første verselinje af hver strofe holder jeget fast i anklagen mod Europa. Jeget holder Europa fast på nuet, konfronterer det med dets historie og tillader ikke, at det søger tilflugt i de etablerede historier.

Herefter tager strofen form af et fortløbende erindringsarbejde, hvor brugen af retorisk anafor spiller en vigtig rolle i den måde, jeget adresserer Europa på. Farrokhad anvender dette greb til at lade jeget indgå i en fortrolig dialog med Europa. Anafor skaber sammenhæng mellem forskellige elementer (Albeck, 165), og i det ovenstående digtuddrag kommer det anaforiske element til udtryk i sekvensen af “Europa”, “Jag har” og “Minns du”. Europa konstituerer det adresserede objekt i begyndelsen, som de efterfølgende vers henvender sig til, og i det forløb går Europa fra tredjeperson til en anden persons “du”, og jeget bliver det styrende og anklagen- de omdrejningspunkt. Skiftet i adressering skaber en bevægelse fra personlig histo-

rieskrivning til nedslag i modstandshistorie: glæden ved Pinochets hjerteslag, arbejdernes glæde ved Thatchers død. Sammenkoblingen af det personlige og denne transnationale modstandsfortælling viser, hvordan jeget graver i Europas “bibliotek af tårer”. Disse begivenheder bliver hver gang rammesat gennem en fordring om at huske eller gennem en negerende erindring: “jeg har ikke fortalt”. Den anaforiske struktur graver sig ind under huden på og nedbryder den europæiske historiske fortælling. Anklagens negation taler ind i den skjulte grænsevold, som jeget bringer frem i lyset. Den form for grænsevold, der udfolder sig for mennesker, som bærer grænsen på sig og fra den ene dag til den anden kan gå fra ven til fjende. Det personlige bliver kædet sammen med det verdenshistoriske, systemisk kolonial vold bliver koblet sammen med frygten for racistisk vold i dag, og uskyld bliver koblet sammen med den historiske hvide mands byrde og skam.

I denne anaforiske sammenstilling udforsker jeget Europa som et utopisk og dystopisk rum på samme tid: et rum, der på den ene side har taget identitet og historie fra jeget, men som på den anden side er ladet med en radikal transnational solidaritet. Et Europa, der udgør rammerne for racistisk vold og frygt, men som også er vigtigt for en ung pige med fletninger. Disse sammenstillinger skaber den ene side af digtets utopiske gestus. Med henvisning til Walter Benjamins begreb om *Jetztzeit* – fortiden, der blusser op i nutiden – argumenterer Evelina Stenbeck for, at Farrokhzad kan siges at arbejde utopisk. Stenbeck peger på, hvordan Farrokhzad anvender poesien til at skabe konstellationer af historiske begivenheder for på den måde at åbne for andre forestillinger om historien og fremtiden i nutiden (s. 222). Ifølge Stenbeck skaber Farrokhzad med sin poesi en bevidsthed om, at det, der er sket, kan ske igen, og derfor må poesien “söka nya, annorlunda sätt att föreställa sig världen på” (ibid.). Ved at skabe en historisk bevidsthed gennem poesien bliver Europa som grænsefigur gjort til et objekt, der kan ændres.

Hvad nu hvis? Kontrafaktiske historiebilleder

I ottende strofe bryder digtet imidlertid sin form, og det er ikke længere et tydeligt jeg, der strukturerer denne strofe:

“ Europa, en dag äger Lagoskonferensen rum och Afrika ritar
om dina gränser
Nigeria får Baltikum, förutom Litauen som går till Angola.
Algeriet vill ha Polen, minus Warsawa.
Kamerun tar allt mellan Normandie och Gibraltar.
Demokratiska republiken Kongo och Republiken Kongo
gör upp om resten.
Officiella språk i Europa blir lingala, kikongo och swahili.
De nordiska länderna vill ingen ha, all skog har brunnit ner.
Invånarna tillfångatas som slavar och säljs i Göteborgs hamn.
Trots att resan är kort dör många på havet.
De som överlever sprids ut över kontinenten, med tonvikt
på Sydsudan och Eritrea.

Inom kort dör hälften av inhemska sjukdomar.
Men barnen kan arbeta och tjugofem nordiska generationer
växer upp i slaveri.
Ingen vill ha England, men Botswana offer sig.
Efter omröstning tillfaller Skottland och Wales Somalia.
Den enda fria europeiska nationen är det enade Irland. (s. 12)

Med formuleringen “en dag finder Lagoskonferencen sted” slår digterjeget et scenarie an, der på én gang både refererer til den eksisterende kolonihistorie – Lagoskonferencen i stedet for Berlinkonferencen – og til et spekulativt fremtidsscenario. Scenariet genfremstiller den voldelige grænsedragning af det afrikanske kontinent, som blev udført af vestlige stormagter ved Berlinkonferencen. Gennem scenariet stiller digterjeget det kontrafaktiske spørgsmål: “What if?” (Bunzl, 846). Spørgsmålet bliver ikke rettet mod fortiden, men derimod åbnet mod en nutid, hvor det allerede er muligt at tænke anderledes, det vil sige at ændre forestillingshorisonten. Dette kontrafaktiske historiescenarie udfører en utopisk gestus på to forskellige måder. På den ene måde er det en utopisk vision om en anden fremtid, dog ikke en opbyggelig fremtid, men en negerende utopisk vision. Som Fredric Jameson skriver, er utopien ikke målrettet mod en plan om et perfekt samfund, men mod “the alleviation and elimination of the sources of exploitation and suffering, rather than at the composition of blueprints for bourgeois comfort” (s. 12). Scenariet peger med andre ord på de grænsestrukturer, der trækker tråde til den specifikke koloniale begivenhed, som til stadighed former verdens grænser og skaber en ulighed mellem vest og øst, nord og syd, men ikke med henblik på at skabe et andet, perfekt samfund. Scenariet er med til at spørge: Hvad nu hvis det skete for dig? Der er ikke noget opbyggeligt i scenariet udover det etiske spørgsmål, der ligger under scenariet: Kan du stå inde for den behandling selv? I den forbindelse kommer det andet utopiske træk ved scenariet ind, det Bell kalder utopiens evne til at skabe en affektiv fremmedgørelse (s. 139). Spørgsmålet “hvad hvis det var dig?”, som er fundamentet for scenariet, presser læseren til at se på den europæiske historie på et affektivt plan fremfor et kognitivt plan, idet det har til formål at skabe ubehag i læseren ved at stille dette spørgsmål og ikke give et opbyggeligt billede af en harmonisk fremtid.

Gennem jegets funktion som en melankolsk, besat kritiker af Europas historie og brugen af kontrafaktiske billeder etablerer digtet Europa som et rum, der altid er til forhandling. Jeget og det kontrafaktiske billede i digtet trækker fortid og fremtid sammen for at kortslutte den europæiske forestillingsverden ved at spørge: Hvad nu hvis europæerne ender som slaver? Hvad nu hvis Europa ikke var verdens centrum? Jeget trækker læseren ind i sine fantasier om fortid og fremtid og udtrykker disse scenarier til en offentlighed, som kan tage del i dem.

Digtet åbner et rum i nutiden, hvor man som læser får indsigt i den historiske konstruktion af grænsen og får lov til at tænke med ind i fremtiden. Farrokhzads krystallisering af grænsens historiske temporaliteter er dog også anderledes end det, der ligger i *Jetzt-zeit*. Grænserummenes temporalitet er “asynchronous, fragmented, and elongated experiences of time that unfold increasingly within the space of the nation” (Mezzadra og Neilson, 158), fordi:

“ The homogeneous cross-time of national progress has been shattered by a series of internal borderings that force a re-thinking of the capacity of collective historical narratives to fully subsume the less ordered and plural trajectories of singular historical experiences. (s. 159)

Afgrænsningen af Europa fungerer på mange forskellige måder og i forskellige temporaliteter, der har forskellige historiske rødder. “Brev till Europa” forsøger at skabe den kollektive historiske bevidsthed, der kan indkapsle den flertydige temporalitet og skabe et modsvar til den. Digtet forsøger med andre ord at kortslutte cirkulationen af en bestemt forståelse af Europa, der ligger til grund for kontinentets grænsedragning. Det gør det ved at skabe en utopisk udforskning af de forskellige temporaliteter, der er på spil. Jegets vedholdenhed i kritikken af Europa skaber nye forbindelser, som lader læseren gentænke grænsens konsekvenser for dem, der ikke længere finder tryk i Europa.

Når hjemmet bliver voldeligt

I det følgende vil jeg analysere “hjemmet” som figur i Shires digt “Home”. “Home” begynder således:

“ no one leaves home unless
home is the mouth of a shark
you only run for the border
when you see the whole city running as well. (s. 102)

Med den retoriske konstruktion, der gennemsyrrer hele digtet – at man ikke ville flygte fra sit hjemland, medmindre det udgør en fare – udpeger Shire vestens grundlæggende fordom mod personer, som flygter. Med denne simple vending modstiller hun forventninger til og forestillinger om, hvilke motiver flygtninge og migranter har til at forlade deres hjemland. Ideen om, at flygtninge bare kan vende hjem, bliver undergravet af, at hjemmet sammenlignes med hajer eller bliver beskrevet som brændende. I modsætning til den historieorienterede og agitatoriske stemme i “Brev till Europa” tilbyder “Home” en mere intim forhandling af grænsen og grænsens vold. I “Home” trækkes læseren ind i volden, og som Elleke Boehmer skriver, gør Shire volden personlig:

“ The reader, addressed as ‘you’, is immediately drawn into the speaker’s frame of reference, though in fact the second person in the poem largely though not exclusively refers to the speaker herself, and those fleeing like her, separated from their homelands, memories, and former identities by war and its attendant terrors. (s. 79)

Du’et skaber en nærhed til læseren, der tages med på den flygtendes rejse og konfronteres med flugtens vold. Hermed etablerer du’et i digtet en mulighed for, at læseren bliver en del af refleksionen over hjemmet som sted i det globale grænse-landskab; et sted, der både er kendetegnet ved vold og en nostalgisk længsel, idet

hjemmet forlades ufrivilligt. Længslen efter hjemmet bliver også udtrykt senere, når jeget i digtet proklamerer: “I want to go home, / but home is the mouth of a shark” (s. 103). Ideen om hjem udforskes gennem hele digtet. Shires digt minder mere om en migrationsskildring end “Brev till Europa”, da det netop er skrevet af en flygtning. Det er ikke en bestemt migrationsfortælling, der udspiller sig i digtet, men med brugen af et generisk hjem, et generisk du og jeg, bliver det en refleksion over flugt og altså grænsens indflydelse på flugten som sådan.

Shire bruger hjemmet til at udforske grænsen gennem spændingsforholdet mellem tvungen mobilitet og nationalt tilhørsforhold. Hjemmet som en utopisk grænsefigur bliver på den måde udgangspunkt for en refleksion over sikkerhed for mennesker på flugt.

Det utopiske er tæt forbundet med ideen om grænser og mobilitet, hvilket Achille Mbembe beskriver således i sit essay “The idea of a borderless world” (2018): “The power of utopianism lies in its ability to instantiate the tension between borderlessness, movement and place”. Den utopiske impuls er for Mbembe kendetegnet ved at sætte spørgsmålstejn ved det givne. En utopisk vision om et grænseløst Afrika handler ikke om ingen grænser for altid, men om at gentænke de koloniale grænser på ny for at revitalisere forestillingen om et samlet Afrika. I tråd med dette har Schimanski undersøgt, hvordan begreberne utopi og dystopi kan bruges til at forstå de forskellige dynamikker, der ligger bag migration over grænser. Schimanski lokaliserer utopien i det eksisterende dystopiske grænseregime hos migranterne selv, det vil sige gennem en erkendelse af det fællesskab, som mobilitetens tilstand er, og det potentiale for modmagt, det kan have (Schimanski, 73).

I forlængelse af det viser hjemmet, eller nærmere bestemt flugten fra hjemmet, sig som en utopisk mulighed, idet flugten også bliver en redning:

“ no one chooses refugee camps
or strip searches where your
body is left aching
or prison,
because prison is safer
than a city of fire. (s. 102)

Sikkerhed er nøgleordet her. Når hjemmet ikke længere yder sikkerhed, må man søge væk fra hjemmet for at finde sikkerhed. “Home” er ikke en romantisk fortælling om et hjemland, selvom jeget ønsker at vende hjem. Negationen af hjemmet som figur i digtet underminerer derved også fortællingen om en statisk verden med sikre nationalstater og åbner for et indblik i en verden, hvor bevægelse er den primære motor (Nail, 195). De postkoloniale stater, som jeget flygter fra, blev skabt med henblik på kolonial profit uden hensyn til de oprindelige folk og kulturer. De koloniale grænsedragninger skaber kriser i dag i form af borgerkrig og udnyttelse af naturressourcer, der betyder, at borgerne må flygte blot for at overleve (Mbembe).

Når hjemmet ikke vil have dig

“Home” mediterer ikke blot over flugten i sig selv, men også over, hvordan ideen om et hjem bliver brugt mod migranten eller flygtningen, der ankommer til et nyt hjem, som burde være sikkert:

“ the
go home blacks
refugees
dirty immigrants
asylum seekers
sucking our country dry
niggers with their hands out
they smell strange
savage
messed up their country and now they want
to mess ours up
how do the words
the dirty looks
roll off your backs
maybe because the blow is softer
than a limb torn off. (s. 102-03)

Denne del af digtet er formet af en retorik om et os og dem, et ude og hjemme. En retorik, der baserer sig på en ide om “vores hjemland”, som skal beskyttes fra de flygtende, der har suget deres eget land tørt. Der fremskrives et “they”, der må acceptere racialiseringen for at få juridisk sikkerhed, som er den form for sikkerhed, grænsen kan give. Shires grænse er forbundet med vold og med sprog, og hun understreger, hvordan grænsen penetrerer vores socialisering og på samme tid kan tilbyde sikkerhed og eksklusion. Denne del af digtet kan ses som en uddybning af den trussel, som fortællerstemmen i “Brev till Europa” giver Europa: at jeget ikke har fortalt, hvad Europa gjorde ved vores forældre i 1990’erne. De ovenstående verselinjer fra “Home” er skrevet fra et generisk udgangspunkt, så de får karakter af en evighedsscene, som mennesker med ikke-europæiske rødder risikerer at møde, når de kommer til Europa. De diskriminerende stemmer har ikke nogen afsender. De kunne komme fra almindelige mennesker, fra medierne, fra politikere. Generaliseringen af disse ytringer giver dem karakter af både at eksistere i den racistiske bevidsthed og på et strukturelt plan. Dette generiske udtryk understreger digtets forsøg på at indfange, hvordan denne form for racisme er et vilkår for de såkaldte grænsesubjekter; de subjekter, der lever med den overhængende fare for, at den racistiske diskurs bliver til lov, og at inklusionens sikkerhed dermed forvandles til eksklusion.

Men den ovenstående sekvens peger også på, hvordan “Home” yder modstand mod den racistiske diskurs. Den amerikanske migrantlitteraturforsker Kevin Potter peger på, at digtet skaber modstand gennem det lyriske jeg. Jeget bliver ved med at fremstå som den autoritative stemme på trods af, at det bliver udsat for racisme:

“ The speaker remains the authority of the poem and of her motivations for movement, delegitimizing the presence given to those who say that refugees “messed up their own country now they want / to mess ours up.” She receives these racist epithets and lets the “dirty looks” roll off her back, portraying the body as impacted and obstructed intensively by the affects and effects of racial and national hostility. (s. 70)

Potter påpeger, at digterstemmen bliver gjort ligeværdig med de racistiske udtryk ved at undlade at sætte udtrykkene i anførselstegn. Jeget fortsætter bevægelsen og jagten på et “Hjem”. Hjemmet bliver et begær, der unddrager sig enhver form for racialisering. Jeget er drevet af håbet om et hjem i fremtiden. Dette begær efter at unddrage sig grænsens vold giver digtet et utopisk modstandspotentiale, idet det både udfordrer, hvad man forstår ved grænser og ideen om en stabil verden. Potter skriver videre:

“ Shire’s poem deterritorializes affective and normative social ideals that build a poetic boundary or border and are largely tied together through a rhetoric of stability, sovereignty, and assimilation. (s. 72)

I citatet analyserer Potter “Home” med afsæt i en idé om stabilitetens og suverænitets retorik, hvor det ofte er ideen om stabilitet og suverænitets, der ses som normen og store strømme af for eksempel migranter som undtagelsen. Som digt giver “Home” ifølge Potter læseren mulighed for at tænke ud over en forståelse af verden, hvor kriser og ustabilitet er undtagelsen. Jegets vilje bliver på den måde en utopisk vilje til at gå imod volden og finde viljen til at skabe et hjem, hvad det så end indebærer. “Home” giver mulighed for at tænke anderledes om etablerede forestillinger om nødvendigheden af grænsen som en beskyttelse af stabilitet.

Forhandlingen af grænsens rum

Hvordan skal man forstå den form for grænsekritik, som digtene tilbyder? Grundlæggende kortlægger de grænsernes funktion i samfundet – både kulturelt og socialt. Digtene er imidlertid ikke rendyrkede migrationskildringer, selvom de måske godt kan læses som sådanne. Snarere er de refleksioner over, hvad grænser gør i samfundet, og hvordan de bruges til at opretholde sociale skillelinjer i et allerede afgrænset rum. De demonstrerer og diskuterer, hvilken betydning grænser har for mennesker, som kan gå fra at være velkomne til at være trussel alt efter, hvilken politisk stemning der hersker i et givent samfund på et givent tidspunkt.

Hjemmet og Europa bliver som vist etableret som imaginære utopiske border-scapes, der trækker diskussionen af grænsen ind i digtets rum. Herfra udfordrer digtene på hver sin måde, hvad krisen i flygtningekrisen egentlig består af. Digtene kritiske potentiale kan i et bredere perspektiv siges at udgøre synliggørelsen af de grænsestrukturer, der tages for givet som neutrale eller objektivt nødvendige. Digtene udfordring kan forstås i forbindelse med den canadiske grænseaktivist og -forsker Harsha Walias kritik af den gængse brug af “krise”-billedet – flygtningekrise, migrationskrise, grænsekrise. Hun mener, at krisebilledet er en sløring og

forskydning af de reelle politiske og historiske indgreb, der ligger bag den øgede mængde af mennesker i bevægelse: “Mainstream narratives of a ‘global migration crisis’ depict migrants as threats without implicating the crises of forced dispossession, deprivation, and displacement” (s. 4). Digtene udfordrer mainstreamforståelserne af grænsens nødvendighed, som Walia peger på, gennem den æstetiske borderscape-konstruktion. Den æstetiske udfordring udnytter kunstens potentiale som modnarrativ, modbillede eller i dette tilfælde digtets rum, der ifølge Schimanski og Nyman giver mulighed for at identificere “various top-down and bottom-up discourses to be heard, and they also open up the diverse experiences of different minority groups and constituencies” (s. 2). Hjemmet og Europa forstået som utopiske borderscapes bliver mulighedsrum til at indsætte andre stemmer og andre syn på de magtstrukturer, der ellers former disse rum politisk. De synliggør politisk agens og bliver mulighedsrum for politisk forandring (s. 3).

De to former for grænsekritiske rum, som henholdsvis hjemmet og Europa tilbyder, er dog forskellige. Farrokhzad konstruerer Europa som en figur, hvorfra det er muligt at kritisere ideen om et neutralt Europa. Digtets jeg er besat af en mission om at udrede og vise grænsens historiske rødder. Jeget vil samtidig vise en anden historie for på den måde at pege mod en anden fremtid, hvor Europa ikke længere “låtsas som att Robespierre aldrig har / funnits” (s. 10). Jegets henvendelse til Europa er også en henvendelse til læseren, der bliver udfordret til at gentænke Europa og det materiale, det er skabt af. “Home” trækker læseren ind i digtets “hjem” og lader på den måde læseren tage del i den voldelige bevægelse, der trækker digtets jeg væk fra dets hjem – “no one leaves home unless home chases you away” (s. 102) – og som samtidig møder jeget, idet det forsøger at etablere et nyt hjem. Hjemmets negation bliver samtidig også muligheden for at tænke over nye former for fællesskaber: et hjem i flugten fra hjemmet.

To figurer, to svar og én udgang

“Home” og “Brev till Europa” udfordrer på hver sin måde grænsemagt – i det ene tilfælde i form af Europa, i det andet i form af hjemmet. Digtene påstår ikke at besidde en særlig viden om grænser. Ikke desto mindre kan de begge læses som reaktioner på forandringen i det afgrænsede rum, som den såkaldte flygtningekrise skabte. Digtene diskuterer begge vigtige spørgsmål om kulturel identitet og om menneskers ret til bevægelse – perspektiver, der spiller en afgørende rolle i den fortsatte udfordring af politiske grænsedragninger. De to figurer, det mere subjektive “hjem” og det mere historisk og kulturelt betingede Europa, bliver trukket ind i digtenes imaginære universer for at spejle og skabe modbilleder til den krise, der opstår, når ikke blot de europæiske grænser bliver hårdere, men når der samtidig sker en konfiguration af i forvejen afgrænsede rum. Farrokhzad benytter digtets jeg til at afdække, hvordan ideen om Europa er ladet med vold – historisk såvel som aktuelt. Hun går i dialog med forestillingen om Europa som et oplyst kontinent, der skal afgrænses fra udefrakommende trusler. Men jeget forsøger samtidig at redde og vise elementer af historisk solidaritet, hvorfra en anden ide om Europa kan genopstå. Shire bruger “hjemmet” til at udforske den betydning, som ideen om tilhørsforhold

har i samtidige grænsepolitikker og grænsediskurser. Hun undersøger og udpeger det privilegerede forhold, der ligger i at have et hjem og kunne udpege et hjem for andre. Det er en diskussion af hjemmets politik og etik: hvordan hjemmet er infiltreret af grænsens opdeling, og hvordan ideen om et hjem er fyldt med både et utopisk og dystopisk potentiale. Det, der binder de to digte sammen, er en villighed til at engagere sig i det afgrænsede rum som et sted i krise. Det er dog en krise, der også giver en mulighed for genforhandling af rummet og for at vise de strukturer, der arbejder under grænsen: den diskursive vold i “Home” og de koloniale tråde i “Brev till Europa”.

Litteratur

- Albeck, Ulla (1939): *Dansk stilistik*, København: Gyldendal.
- Balibar, Étienne (1998): “The Borders of Europe”, i Pheng Cheah, Bruce Robbins (red.): *Cosmopolitics: Thinking and Feeling beyond the Nation*, Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Bell, David M. (2017): *Rethinking Utopia: Place, Power, Affect*, New York/London: Taylor and Francis.
- Boehmer, Elleke (2018): *Postcolonial Poetics: 21st-Century Critical Readings*, Cham, Switzerland: Palgrave Macmillan.
- Brambilla, Chiara (2015): “Navigating the Euro/African Border and Migration Nexus through the Borderscapes Lens: Insights from the *LampedusaInFestival*”, i Chiara Brambilla, Jussi Laine, James W. Scott, Gianluca Bocchi (red.): *Borderscaping: Imaginations and Practices of Border Making*, London/New York: Routledge, s. 111-121.
- Brambilla, Chiara (2020): “Revisiting ‘Bordering, Ordering and Othering’: An Invitation to ‘Migrate’ Towards A Politics of Hope.”, i *Tijds. voor econ. en Soc. Geog.*, 112, s. 11-17.
- Bunzl, Martin (2004): “Counterfactual History: A User’s Guide”, i *The American Historical Review* 109.3, s. 845-858.
- Culler, Jonathan (2015): *Theory of the Lyric*, Cambridge, Massachusetts, London, England: Harvard University Press.
- Farrokhzad, Athena (2019): “Brev till Europa”, i *I rörelse*, Stockholm: Alfred Bonniers förlag, s. 8-18.
- Genova, Nicholas De (2021): “Deportation”, i *The Sage Handbook of Marxism*, London: Sage Publications, s. 1576-1592.
- Jameson, Fredric (2007): *Archaeologies of the Future: The Desire Called Utopia and Other Science Fictions*, London/New York: Verso.
- Mbembe, Achille (2018): “The idea of a borderless world”, i *Africa is Country*, 11. november 2018.
- Mezzadra, Sandro og Neilson, Brett (2013): *Border as Method, or, the Multiplication of Labor*, Durham, North Carolina: Duke University Press.
- Nail, Thomas (2020): “Moving Borders”, i Anthony Cooper, Søren Tinning (red.): *Debating and Defining Borders: Philosophical and Theoretical Perspectives*, Milton: Routledge, s. 195-205.
- Potter, Kevin (2019): “Centrifugal Force and the Mouth of a Shark: Toward a Movement-Oriented Poetics”, i *ariel: a review of international english literature*, 50.4, s. 51-78.
- Sardzoska, Natasha og Brunet Jailly, Emmanuel (2021): “A World Anthology of Border Poetry: Blurred & Political”, i *Borders in Globalization Review*, 2.2, s. 69-124.
- Schimanski, Johan og Nyman, Jopi (2021): “Introduction: images and narratives on the border”, i Johan Schimanski, Jopi Nyman (red.): *Border images, border narratives: The political aesthetics of boundaries and crossings*, Manchester: Manchester University Press, s. 1-20.

Schimanski, Johan (2021): "Border Utopias, Border Dystopias", i Vera Faber and Barbara Seidl (red.): *Grenzüberschreitungen und Grenzüberschreibungen in Theorie, Literatur und Kultur*, Wien: Praesens, s. 45-78.

Schulze Wessel, Julia (2016): "On Border Subjects: Rethinking the Figure of the Refugee and the Undocumented Migrant", i *Constellations*, 23.1, s. 46-57.

Shire, Warsan (2015): "Home", i *Black renaissance*, 15.2, s. 102-103.

Stenbeck, Evelina (2017): *Poesi som Politik: Aktivistisk Poetik hos Johannes Anyuru och Athena Farrokhzad*, Malmö: Ellerströms.

Traverso, Enzo (2016): *Left-Wing Melancholia: Marxism, History, and Memory*, New York: Columbia University Press.

Walia, Harsha (2021): *Border & rule: Global Migration, Capitalism, and the Rise of Racist Nationalism*, Chicago: Haymarket Books.